

звичному вже для релігієзнавства дусі компаративістських досліджень релігії.

§3. Глобальні трансформації християнства доби постмодерну

Глобалізація – це такий прояв тотального науково-технічного прогресу, який за умови розвитку комунікації, лібералізації всіх сфер суспільно-економічного життя надає його учасникам можливість отримати максимальний прибуток, а також наслідуює зближення людей, стандартизацію життя, трансформацію національних культур і конфесій. Глобалізація як сучасне комплексне явище має, безумовно, чимало попередників. До глобальної, всесвітньої, всеосяжної влади прагнули володарі великих імперій і безліч політичних авантюристів.

Відзначимо, що будь-яка ідеологія, яка претендує на абсолютну істину, прагне також до абсолютної влади. Такими ідеологічними системами є, зокрема, й різні релігії, кожна з яких по-своєму конфесійно витлумачує Абсолют – Бога. Кожна з релігій, в межах свого поширення, прагне довести свою істинність і абсолютність. Релігії, які вважаються світовими, зокрема християнство та іслам, відкрито прагнуть світового панування. Їх прагнення – розповсюдити свою віру на весь світ з метою встановлення Царства Божого (християнство) або всесвітнього Халіфату (іслам).

Ще однією світовою релігією є буддизм, проте в основі його ідеології немає абсолютного Бога. Однак і буддизм має ознаки глобалізму, якщо виходити з визначення глобалізації М.Уотерса. Він визначає глобалізацію як соціальних процес, у ході якого стираються географічні кордони соціальних і культурних систем, а населення все більше усвідомлює зникнення цих кордонів [Див.: Удовик С.Л. Глобализация: семиотические подходы.- К., 2002.- С. 1]. Саме такий процес усунення соціальних і національних перешкод для глобальної комунікації закладено в буддизмі, як і в християнстві чи ісламі. Глобалізм іманентний всім світовим релігіям. Проте він має неоднакові свої вияви в кожній із них.

Глобалізація, якою вона є зараз, на нашу думку, розвивається як процес, що швидко поширюється на основі тотального науково-технічного прогресу і вільно діючих економічних законів. Глобалізація

усуває перешкоди на шляху розвитку комунікацій, лібералізації торгівлі і надає його учасникам можливість отримати максимальний прибуток, а також унаслідуює за собою зближення людей, стандартизацію життя, трансформацію національних культур і конфесій, тобто веде до змін в усіх сферах життя як на світовому, міжнаціональному, так і на національному рівнях.

Глобалізація на межі тисячоліть стала визначальним фактором в багатьох сферах життя, в тому числі і релігійній. На релігійному полі України визначились носії ідеї глобалізації. Це перш за все ліберальні євангелісти і різні неохристиянські течії, які керуються в своїй діяльності постмодерністською думкою. Тією чи іншою мірою їм протистоять традиційні церкви, до яких, крім католиків, греко-католиків, православних і лютеран, відносять себе баптисти, адвентисти та ін. Визначилися й активні антиглобалістські сили у вигляді найбільш фундаменталістичної частини християнства (перш за все – православ'я) та ісламу.

Критично ставляться до глобалізації представники традиційних церков. Як відзначає лютеранський теолог Д.Вейз із США, “визначення “глобалізація” фактично може бути новим “коником” постмодерністського екуменізму, що зароджується. Це визначення вказує як на культурний релятивізм, так і на всеохоплюючу, хоча й погано визначену, глобальну єдність”. Культ єдності неодмінно веде до втрати свободи. Індивідуальність, згідно визначення, має бути подавленою, якщо необхідно досягнути єдності [Вейз Дж.Э. Времена постмодерна. Христианский взгляд на современную мысль и культуру.- С. 208].

Православні богослови практично одноголосно виявляють своє негативне ставлення до глобалізації. Деякі навіть вважають її сатанинським явищем. Більш помірковано підходить до цієї проблеми митрополит Смоленський і Калінінградський Кирило: “Поки що нас постійно ставлять перед дилемою: або православ'я “зміниться”, або буде відкинута “світовим співтовариством”, під псевдонімом котрого частіше всього виступає одна із багатьох існуючих зараз культур – західна, а точніше – ліберальна. Вона настирливо утверджується в ролі найбільш “прогресивної”, “гуманістичної”, “сучасної”. Водночас православ'я, а нерідко й інші монотеїстичні релігії, протиставляються ліберальній антропоцентричній системі цінностей, яку оголошують нормою для індивідуумів й людських співтовариств. Церквам і релігійним громадам необхідно адекватно реагувати як на позитивні, так і на явно негативні аспекти процесу глобалізації, що зараз відбувається” [Кирилл, митрополит. Обстоятельства нового времени: либерализм,

традиціоналізм и моральные ценности объединяющейся Европы.- <http://religion.ng.ru/confessions/1999-05-26/5>].

Відтак різні християнські конфесії по-різному ставляться до сучасної глобалізації. Разом із тим аналіз християнського віровчення виявляє на певні ознаки глобалізму, що іманентні й йому. Так, з приходом до понтифікату Папи Івана Павла II католицька Церква почала діяти практично як вселенська. Вона стала загальноновизнаним поміркованим лідером у глобалізаційному релігійному процесі. “Уся місія Церкви, - наголошував Іван Павло II, - зосереджується і розвивається власне через євангелізацію, бо вона є благодаттю і дорученням, котре Ісус Христос дав їй на початку її діяльного шляху: “Ідіть же по цілому світові та проповідуйте Євангелію всьому створінню” (Мк 16:15); “Я перебуватиму з вами повсякденно аж до кінця світу” (Мт 28:20). Обов’язок євангелізації є власне покликанням Церкви. Він виражає її найглибшу суть [Іван Павло II. Покликання і місія мирян “Christifideles laici”.- 1988.- С. 72-73]. Біблія, вважає Понтифік, визначила необхідні й достатні “ознаки кінця світу”: “І проповідана буде ця Євангелія Царства по цілому світові, на свідоцтво народам усім. І тоді прийде кінець!” (Мт 24:14). Таким чином, у механізм християнської євангелізації закладено прагнення до охоплення всього світу своїм впливом, практично закладено **євангельську глобалістику**.

Саме до цього активно спрямовував свою церкву Папа Іван Павло II: “Я прагну ще раз звернути до усіх сучасних людей свій гарячий заклик, котрий позначив початок моєї пастирської діяльності: “Не лякайтеся! Відкрийте, відчиніть навстіж двері Христові!”. Відкрийте для Його спасенної сили кордони держав, економічних, політичних систем, широке поле культури, цивілізації, поступу!» [Там само.- С. 75].

Ще у 1988 році Римо-католицька Церква закликала в своїх офіційних документах: “Сьогодні Церква повинна зробити великий крок вперед на шляху євангелізації, вступити на новий етап історії свого місійного динамізму” [Там само.- С. 78]. У цій цитаті досить замінити слово “євангелізації” на слово “глобалізації” і фраза набуде свого сучасного звучання. Адже поширюються не тільки ідеї Ісуса Христа, а й відбувається, що чітко вже повсюдно проглядається, розповсюдження впливу і влади Ватикану як організації.

Аналогічні місійні ідеї постають двигуном розповсюдження й ісламу в світі. Ця релігійна система з її найбільш жорстким і доведеним до максимуму монотеїзмом беззастережно спрямована до активного глобального поширення.

Глобалізація – неоднозначне явище. На жаль, не всі проблеми сучасного глобального однополюсного світу вирішуються раціонально із-за нездатності ліберального ринку до саморегуляції у всіх його сферах. Нині помітно посилюються контрасти злиденності й багатства. За цих умов на перший план виходять ірраціональні сили під релігійними прапорами, які, з характерним для них асиметризмом й фанатизмом, втручаються у вирішення світових проблем на свій розсуд. Необгрунтоване політично і занадто жорстке, а часом – насильницьке розширення глобального панування західної іудео-християнської моделі спричинило занадто великий “клубок напруженостей” у світі. Це дало можливість ісламським радикалам відчутти себе захисниками своїх релігійних цінностей від християнської агресії. Відтак виник зворотній вектор тиску на свідомість населення в християнських регіонах.

Проте не слід, спираючись на концепцію цивілізацій С.Хантінгтона, вважати релігійну фундаментальну опозицію сучасному етапу глобалізації тільки як ісламську. Є й православні та індуїстські релігійні ортодокси, які намагаються протистояти процесу глобалізації. Сам С.Хантінгтон вважає, що “ісламське відродження за своїм розмахом і глибиною – це остання фаза в пристосуванні до Заходу, спроба знайти “рішення” не в західних ідеологіях, а в ісламі. Вона складається з прийняття сучасності, заперечення західної культури і повернення до ісламу як провідної сили в житті і сучасному світі”. Хантінгтон твердить, що “ісламське відродження – основний напрям, а не екстремізм, всеохоплюючий, а не ізольований процес”[Хантінгтон С. Столкновение цивилизаций.- М., 2003.- С. 162-163].

Тут можна дещо заперечити мислителю, або, скоріше, уточнити його ідею щодо зіткнення цивілізацій. Ми є свідками зіткнення цивілізаційних підходів в кожній певній ситуації, будь-то бойкот американських товарів чи настирлива пропаганда своєї культури. Це – зіткнення в певних функціональних, в тому числі й релігійних, сферах життєдіяльності.

Ще до років незалежності України в період т.зв. Перебудови внаслідок плюралізації масової суспільної думки відбувся рвучкий, маже одномоментний перехід суспільної свідомості від модерну до постмодерну. Виявлено, що в період становлення української державності надзвичайно швидко змінилася віра в комуністичне майбутнє і атеїстичні погляди на віру релігійну. Так, з 1989 по 1991 рік відбулася практично повна зміна декларованої масової атеїстичності на релігійність. Повсюдне релігійне навернення відбувалося головним чином в руслі культуровідповідності за рахунок емоційно-почуттєвого

вибору. Із-за цього насамперед заповнилися храми традиційних, національних за духом церков. Разом з тим слід відзначити традиційно вкрай незначну уцерковленість респондентів, які визнають свою належність до православ'я. Остання група православних стала головним об'єктом евангелізації з боку різних неохристиян.

Традиційні церкви України, з одного боку, починають все активніше використовувати сучасні глобальні засоби комунікації і НТП, а з іншого – формують дієвий антиліберальний “фронт”, щоб протистояти сучасним неорелігіям і, в першу чергу, неохристиянам – ліберальним евангелістам.

Глобалізаційні процеси спонукали перехід до доби постмодерну. Більшість теологів сприймають з надією перехід від раціонального світогляду до ірраціонального. Разом з тим теологів традиційних конфесій лякає постмодерністське споживацьке ставлення до релігії. Як відзначає Дж. Вейз, “фундаменталістичним церквам не тяжко було виділити себе на фоні модернізму, бо ж лінія фронту була окреслена чітко. Сьогодні питання мають надто складніший і підступний характер. Трагічно те, що постмодерністична думка займає міцне положення в евангелічних церквах” [Вейз Дж. Э. Времена постмодерна.- С. 197].

Лютеранський богослов вважає, що без “морального стандарту суспільство розпадається на велику кількість ворогуючих кланів та окремих розбещених індивідуумів. Зрештою, ми бачимо ту ж жорстокість, ті ж збочення і ту ж анархію, які описані в книзі Судів. Вона ставить однозначний діагноз древній Палестині, яка зазнала в свій час моральну катастрофу, а також дає точне визначення постмодерністській етичній теорії: “Кожен робив, що здавалося правдивим в його очах” (Суд. 21:25)” [Там само.- С. 202].

В добу постмодерну суттєво загострюється конкуренція конфесій. В 70-80-ті роки в західно-християнському світі, перш за все в США, активно розвивався ліберальний евангелізм, який на кінці двадцятого століття спричинився могутньою хвилею неохристиянства. Докотилася вона і до України. Останні роки у нас спостерігається бум неохристиянських течій.

Евангелісти, як правило, не бажають називати свої об'єднання релігійними, бо вважають себе вище від будь-якої релігії, церкви й деномінації. Цей тактичний крок розрахований перш за все на молодих людей, яким дошкуляють різні, перш за все ієрархічно організовані, структури, що постійно втручаються в їх особисте життя. Державні установи і традиційні церкви, а водночас і батьки постійно примушують

молодь до певних раціональних і послідовних дій, “виховують” її в певних нормах тощо.

Декларована толерантність дозволяє ліберальним евангелістам співіснувати з іншими конфесіями в умовах жорсткої конкуренції. Віруючим дозволяють належати водночас до двох релігійних течій. Цей тактичний підхід дозволяє зробити перехід з однієї конфесії до іншої поступовим.

Проте представники традиційних церков критикують ліберальних евангелістів за фактичний політеїзм, прояви язичництва. Так, американські лютеранські теологи гостро критикують споживацьку філософію ліберальних евангелістів, “розважальне богослов'я, релігію “гарячої ванни”, капітуляцію перед поп-культурою “McChurch”. Дж. Вейз вважає, що хоча “теологія мегапереходу”, яка дає постмодерне розуміння евангелія, й “перетворює Бога в доброго, веселого психотерапевта, в сутності це є вчення моралізму та відчаю, тому що воно концентрується на людських справах. Такий неповноважний оптимізм не втішає страждущих і не рекомендує ніякого дієвого засобу прощення гріхів. “Бо коли набувається правда Законом, то надармо Христос був умер!”, - сказано в Посланні до Галатів (Гал. 2:21). Цей фрагмент із всією серйозністю застерігає нас від спроб догодити людям, проповідуючи інше Євангеліє (1:6-10)” [Там само.- С. 219-220].

Традиційні церкви акцентують увагу у своїх вченнях на спасінні душі, на виконанні морального обов'язку людини перед Богом. Евангелісти ж запрошують прийти до себе і під час веселого спілкування “отримати своє чудо” – безкоштовні дари від Ісуса Христа. Кількість людей, які відвідають зібрання неохристиян постійно зростає. Якщо в умовах домінування православ'я в Україні до них йдуть люди, то це засвідчує той факт, що саме вони знайшли шлях до їх свідомості, розуму чи почуттів, до їх душ.

Які ж фактори зумовлюють бум неохристиянства на теренах України? Чи підходи цих християнських течій до людей є більш привабливі? Чи традиційні Церкви перестали розуміти людей? Чи люди не розбірливі? Чи настав час переоцінки цінностей? Гадаємо, що всі ці зазначені в питаннях і деякі інші фактори дійсно мають місце.

Нещодавно Київ відвідав евангеліст Т.Л.Осборн – керівник однієї з харизматичних організацій ОСФО Інтернешнл, девізом роботи якої є слова: “Єдиний шлях – Ісус, Єдина робота – Євангелізм”. Т.Л.Осборн пише в своїй книзі: “В цих ідеях немає нічого магічного. Вони діють тому, що динамічні, прагматичні, життєво важливі – і найголовніше ґрунтуються на Біблії” [Осборн Т.Л. Послание, которое работает.- К.,

2000.- С.11]. І тут також, як у вище зазначеному випадку з повчаннями Католицької Церкви, ми можемо спокійно поставити слово “глобалізм” замість слова “євангелізм”. Сутність залишається такою ж.

Проаналізуємо цю тезу Т.Л.Осборна. Залишимо поза увагою припущення проповідника у відсутності магічного аспекту в особі Ісуса Христа і його віровченні. На нашу думку, постать Ісуса сповнена енергетики, харизми і притягальної магнетичної сили, підсиленої двома тисячоліттями християнської культури. Тому й цільова група Т.Л.Осборна (як це виходить з вступу до цієї книги), це – віруючі люди, що належать до традиційних конфесій і до протестантських церков. А позаяк відомо, що більшість українських православних віруючих мають слабкі зв'язки з церквою, то вони й стають головним об'єктом впливу євангелістів.

Можна погодитись, що ідеї харизматів динамічні, бо ж маємо наочно значні темпи зростання кількості їх спільнот і людей, які відвідують їх богослужіння. Значна кількість євангелістів – молодь з вищою освітою, а це ж найдинамічніша частина суспільства.

Прагматичний підхід євангелістів до християнських ідей засвідчує те, що вони спрямовані насамперед на особисте збагачення. Про спрямованість їх дій на “життєво важливі” речі можна зробити висновки з поширюваних ними рекламних листівок. Вони побудовані за класичним прикладом маркетингового підходу, що практикується в сучасному бізнесі. Ми не бачимо тут зайвих слів. Головна мета – відшукати шлях до найактуальніших почуттів людини, зацікавити її.

Про те, наскільки ідеї Т.Л.Осборна “грунтуються на Біблії” говорить сам він. Теолог досить сміливо, а, з точки зору традиційних християнських конфесій, некоректно віднісся до Святого Писання. «Сотні посилянь на Біблію, котрі ви знайдете в цій книзі,- пише він,- іноді скорочені чи змінені для більшої доступності в їх поданні. І зробили ми це в тих випадках, коли цього вимагала структура речення» [Там само.- С. 12]. Відтак дохідливість подання матеріалу, комунікативні завдання отримання впливу на читачів були для автора більш важливою метою, ніж точність подання висловлювань Святого Писання.

Т.Л.Осборн в своєму “Посланні” пише про лагідного Христа, який зробив велику благодійність насамперед “для простих людей, які втомилися від двозначностей релігії і бажають, щоб їх взаємовідносини з Богом ґрунтувалися на впевненості й любові, а не на осуді і страху” [Там само].

Разом із тим можна відзначити “двозначність віровчення” неохристиян. Євангелісти фактично пропонують “розрубати” релігію на

дві частини. Для цього вони відкидають поняття гріха і великий комплекс відповідних моральних повчань. Ми не знайдемо в Осборна й інших євангелістів необхідності наслідувати заповідям блаженства, які були виголошені у Нагірній проповіді. Немає навіть Декалогу Мойсея. Довільне трактування Біблії (“розширений переклад Біблії”) дає можливість євангелістам вкладати в уста Бога будь-які постмодерністські ідеї. Відтак слід визнати, що ідеологія євангелізму – це ідеологія нестримної “насолоти життям, щоб ви мали її в надлишку – повноті, до переповнення” [Там само.- С. 70-71], яка відповідає ідеології неолібералізму й глобалізму в її сучасному американо-центричному вигляді.

Таким чином, можна вказати тут на головну відмінність неохристиян-євангелістів від традиційних християнських конфесій: це є відношення до лібералізму. Американізовані культу неохристиян займаються цілеспрямованим розповсюдженням неолібералізму, запакованого у гламурний релігійний пакунок.

“Нові, швидко зростаючі релігійні течії, які проповідують “теологію успіху”, - як відзначає лютеранський теолог В.Дайфелд з Бразилії, - “затмарюють собою традиційні протестантські церкви у Латинській Америці”. Згідно їх “теології успіху”, віруючим гарантується “негайна винагорода за матеріальні пожертви церкві. Молитва до Бога постає майже діловою угодою... Якщо я даю щось Богу, то й він повинен мені що-небудь дати”. Ці релігійні течії знаходять послідовників серед бразильської бідноти. Але постає питання: чому люди не залишають церкву, коли обіцяний успіх не приходить? “Частіше люди вважають за необхідне дотримуватися відразу двох релігій на той випадок, якщо не допоможе одна, то тоді інша точно допоможе”, - зауважує В.Дайфелд [Цит. за: Пробудись!.- 1999, червень.- С. 18].

Цей висновок теолога щодо Бразилії повністю відповідає ситуації в Україні. Зрозуміло, що конфесійна упередженість може звузити коло впливу ліберально-християнських ідей. Тому в своїх зверненнях неохристияни хочуть стати над конфесійними межами і звертаються одразу до мусульман, індістів, анімів, буддистів, синтоїстів, католиків, православних, іудеїв, протестантів, а то й взагалі безрелігійних людей.

Галина Пастушок провела дослідження діяльності євангелістських громад, які вона визначила як “протестантські Церкви нової генерації”, започатковані в Україні американськими, рідше шведськими чи британськими місіонерами. Дослідниця вважає, що їх “біблійні уроки постають певно що єдиним шансом для багатьох

українців відкрити Бога у Христі. ... З групки неофітів утворюється спільнота, яка росте і згодом дає життя новій Церкві. Кілька років вона успішно розвивається під керівництвом іноземного місіонера, що нерідко стає її пастором. Людей приваблює дух свободи і відкриття для себе нового життя (Рим. 6: 4). Вони не перестають тішитися тим скарбом, що його знайшли у Христі” [Пастушок Г. Церква Великого Брата // Патріярхат.- 2004.- №3.- С. 18].

Але з від’їздом місіонера, переходом керівництва спільнотою до рук “місцевого управління”, з церкви “неначе вивітряється дух свободи і любові”, дух “американського лібералізму”. З точки зору звичайного українця, церква стає нормальною українською, бо неолібералізм, привнесений, а не вистражданий, дійсно має відчутні раціонально-холодні англо-американські чи західно-європейські корені [Там само].

Американські євангелісти певно сподівалися, що люди в Україні механічно перейдуть на позицію християнського лібералізму раз і назавжди. Проте, судячи з наведених фактів, ліберальний євангелізм не є стійким на теренах України. Йому недостає правди, істинності, духу, щоб перебороти вже існуючу глибину релігійності українського народу. Певно що євангельська звістка, яка проповідувалась на наших землях з часів Київської Русі, має більшу силу, ніж її новостворений американський варіант.

Соціально-економічні негаразди і зубожіння населення України 1991-2000 років викликало консервацію традиційних вірувань в певних малорухомих етно-соціальних осередках і повну безпорадність їх щодо діяльності неохристиян. Соціально-економічний розвиток, що динамічно зростає в останні роки, спричинив трансформацію в політиці і практичній діяльності традиційних церков: поступово змінюються акценти на індивідуальну роботу і соціальний захист віруючих, активізується контрпропагандистська діяльність щодо неорелігій взагалі і щодо ліберальних євангелістів зокрема.

Встановлено, що діяльність євангелістів в Україні поступово трансформується і зростання “рівня щастя” в їх громадах більш корелює із традиційним стилем релігійного життя, ніж із псевдоамериканським.

Проблемою існування церков в глобалізованому світі є зростаюча еміграція їх вірних. Останні десять років минулого століття згадуються тепер як роки великої еміграції християн з колишнього комуністичного табору до Америки. Як відзначають протестантські богослови, “переселилися ті, котрі в умовах державного атеїзму зберегли вірність Христу і Церкві, страждали в сталінських таборах та карцерах, терпіли звільнення з роботи і навчальних закладів. Посвячені служителі з

досвідом служіння в об’єднаному братстві почали згуртовувати нових переселенців. Молодь також почала шукати спільності, заводити знайомства та нових друзів... Господь допомагав нам йти дорогою єднання, щоб не згубитися в новій країні. Бог бачив наші безкорисні та щирі прагнення, чув молитви і допоміг об’єднатися в одну Божу родину. Жаль лише, що є служителі, які ще досі приглядаються, не йдуть зі всіма по тій заповіданій Богом дорозі єднання та любові (Див.: Ів. 17:21)” [Емігранти // Благовісник.- 2004.- № 1.- С. 42].

Історично склалося так, що США стали притулком для людей різних національностей, в тому числі і слов’янських. Нині слов’яни є невід’ємною частиною Америки. Серед слов’янського населення з’являються свої проблеми, які потребують свого вирішення. Тому для захисту прав слов’ян в січні 2004 року в Хорватському центрі Сакраменто відбулося відкриття нової громадської організації під назвою SLADA - «Слов’янсько-американська демократія в дії», яка стала сполучною ланкою між слов’янською громадськістю з її потребами, проблемами та інтересами і владою. Поруч з цим відбувається процес утворення слов’янських конфесійних організацій – православних, баптистів, п’ятидесятників та ін.

Існування в світі певної спільності православних слов’янських народів як самостійної цивілізації активно відстоює Російське православ’я. У виступі на Восьмому Всесвітньому російському народному соборі 3-4 лютого 2004 р. Патріарх Московський і всієї Русі Олексій II наголосив, що «Російська Церква... бажає служити справі єдності й загального розвитку православних народів як самостійної цивілізації, що несе світу самобутній досвід здійснення християнського ідеалу. Впевнений, що це свідоцтво може збагатити життя багатьох народів” [Церковный вестник.- 2004.- № 3].

Теоретичною базою такої політики слугують розробки митрополита Смоленського й Калінінградського Кирила. “Фундаментальний виклик епохи, в яку всім нам випало жити, полягає, - за думкою митрополита, - в необхідності вироблення людством такої цивілізаційної моделі свого існування в XXI ст., яка передбачала б всебічну гармонізацію драматично різнонаправлених імперативів неолібералізму й традиціоналізму. Перед Заходом і Сходом стоїть найважливіше, але в жодному випадку не безнадійне завдання спільного віднайдення балансу між прогресом у сфері дотримання прав особи й меншин, з одного боку, і збереженням національно-культурної та релігійної ідентичності окремих народів, з іншого” [Кирилл, митрополит. Обстоятельства нового времени: либерализм, традиционализм и

моральные ценности объединяющейся Европы.- <http://religion.ng.ru/confessions/1999-05-26/5>].

Цей “цивілізаційний виклик нашого часу”, на думку богослова, православні віруючі відчують повсюди і з надзвичайною гостротою. Митрополит Кирило наголошує, що західне християнство “прийняло постулат про свободу людини як вищу цінність її земного буття як соціально-культурну данність, освятило союз неоязичницької доктрини з християнською етикою. Так в процесі формування ліберального стандарту поєдналися християнський (через католицизм та протестантизм) і язичницький початки. Певний вплив тут виявила також достатньо впливова в західноєвропейських університетах іудейська богословська думка...”. Відтак, “можна з повною достовірністю стверджувати: сучасні міжнародні стандарти релігійного життя по суті своїй є винятково стандартами західними й ліберальними” [Там само].

Митрополит Кирило наголошує, що “сутність проблеми вбачається не в тому, що сформований на рівні міжнародних організацій ліберальний стандарт лежить сьогодні в основі міжнародної політики, а в том, що цей стандарт пропонується як обов’язковий для організації внутрішнього життя країн і народів, включно й тих держав, культур, духовна і релігійна традиція яких практично у формуванні цього стандарту не представлена”. Митрополит Кирило також скептично відноситься до тих “моральних цінностей, які нині об’єднують Європу». Він вважає, що ці цінності також стандартизовані на основі західного лібералізму”. “Якщо Європа, а може й весь світ будуть уніфіковані на основі єдиної культурно-цивілізаційної норми, то, певно, що ними стане легше керувати, але краси множинності, а разом з тим і людського щастя, до них, безперечно, не додасться. Крім того, сьогодні цілком очевидною стає неможливість безконфліктної експансії лібералізму, особливо в тих сферах суспільного буття, які найсильніше утримують цінності, сформовані національною духовно-культурною традицією” [Там само].

Представники православного традиціоналізму вважають, що у багатьох випадках в неопротестантизмі відбувається “послідовне і цілеспрямоване витіснення із життя сучасного суспільства апостольської норми віри й заміщення її ліберальним стандартом. ...Саме в екуменічному русі і в першу чергу у Всесвітній Раді Церков ця тенденція стала наочною для православних” [Там само]. Саме тому православні богослови вважають більш продуктивним для себе діалог з Римо-Католицькою Церквою, яка визнає Передання як норму віри.

Після падіння комунізму перед людством встає загроза нових конфліктів. Зіштовхуються тепер дві системи: секулярно-гуманістична та релігійно-традиціоналістична, ліберальні погляди на особу і суспільство із поглядами, вкоріненими в традиційних культурах і релігіях. Що стосується ліберального, світського гуманістичного підходу до організації суспільства і держави, то він, будучи результатом західноєвропейського духовного і політичного розвитку, був сприйнятий, засвоєний і розвинутий в Західній Європі й Північній Америці і в XX столітті був покладений в основу діяльності багатьох міжнародних організацій. В наш час ліберальний «стандарт» репрезентує себе як універсальний для всього світу й претендує на те, щоб визначати зразок соціального і державного устрою кожної країни в масштабах планети.

Російську Православну Церкву непокоїть такий стан речей, коли найчастіше для оцінки тієї чи іншої релігійної концепції на неї накладається світське ліберально-гуманістичне кліше, і концепція оцінюється позитивно або негативно залежно від того, наскільки вона відповідає західному ліберальному стандарту. При цьому західні центри політичної влади фактично примушують битися між собою конфесії, залишаючи за собою роль арбітра. Російське православ’я вважає, що “глобалізація, як, і інтеграція Європи, не може відбуватися на основі лише одного цивілізаційного проекту, однієї духовної парадигми, яка б влаштувала весь світ, яка була б органічною щодо всього багатоманіття культурно-релігійних традицій” [Там само].

Глобалізаційні процеси спонукали до надто швидкого розвитку релігійних комунікацій. Кожна Церква повинна мати постійний комунікативний зв’язок зі своїми віруючими, де б вони не перебували. Тому за умов сучасної глобальної мобільності вона прагне також володіти всіма відповідними глобальними і мобільними засобами зв’язку. Перед православними Церквами зараз стоїть завдання охопити своїм впливом не лише парафіян, а й всі можливі інші цільові групи, в тому числі й ті, які з’явилися внаслідок постмодерністського впливу і глобалізації.

Комунікації доби постмодерну все більш активно впливають на інформаційні потоки в Церквах. Фактично зовнішнє щодо релігійної організації оточення впливає іноді більше на процес прийняття рішень в самій організації, ніж воля керівництва.

Як же реагує схильне до консерватизму конфесійне середовище традиційних Церков на зміни в глобальному світі? Практично всі існуючі Церкви в Україні, залежно від своїх ресурсів, використовують засоби комунікації і вважають їх здебільше корисними. Проте певні інструменти

й атрибути постмодерністських комунікацій сприймаються деякими православними парафіями як диявольські символи. В цьому плані найбільш відома проблема введення визнаних в багатьох країнах світу ідентифікаційних кодів громадян, як її сприймає деяка частина православних віруючих. З приводу ІНН немає єдності ні серед віруючих, ні серед священників.

Глобалізаційні процеси спонукали перехід до доби постмодерну. Більшість теологів сприймають з надією перехід від раціонального світогляду до ірраціонального. Разом з тим теологів традиційних конфесій лякає постмодерністське споживацьке ставлення до релігії. Відомо, що без морального стандарту суспільство розпадається на велику кількість ворогуючих кланів та окремих розбещених індивідуумів.

В добу постмодерну суттєво загострюється конкуренція конфесій. В 70-80-ті м.ст. роки в західно-християнському світі, перш за все в США, активно розвивався ліберальний евангелізм, який на кінці двадцятого століття спричинився могутньою хвилею неохристиянства. Докотилася вона і до України. Постмодерн і розвиток глобальних комунікацій зумовили активну трансформацію конфесійної карти України. В останнє десятиліття тут спостерігається бум неохристиянських течій. Якщо в умовах домінування православ'я в Україні до них йдуть люди, це означає, що вони знайшли шлях до їх свідомості, розуму чи почуттів, до їх душ. Релігійне поле України доби постмодерну поступово трансформується в напрямку активної конкуренції релігійних об'єднань. Це спричинило й те, що Православні Церкви України, з одного боку, починають все активніше використовувати сучасні глобальні засоби комунікації і НТП, а з іншого – формують дієвий антиліберальний “фронт”, що протистоїть сучасним неорелігіям і насамперед нехристиянам – ліберальним евангелістам.

Нині ми стаємо свідками напруженої міжцерковної конкурентної боротьби за контроль над глобальними каналами комунікації. В сучасних умовах практично необмежених комунікацій конкурентоздатність релігійних організацій передбачає нескінченну погоню їх за інноваціями, удосконаленнями, винаходами в напрямі активізації спілкування і збільшення інформації, що передається. В сфері релігійної діяльності фактично вже без значних перешкод діють механізми повної свободи комунікацій, механізми вільного пересування і спілкування віруючих людей, необмежене видання і розповсюдження релігійної літератури. Україна разом з іншими країнами в такий спосіб також практично ввійшла у світовий “вільний ринок” релігій і вірувань.

Закордонні релігійні центри в наш час активно використовують нерелігійні канали інформації, що діють за ринковими умовами. Активно

створюють вони і свої ЗМІ, використовують свої ресурси для продовження комунікаційних каналів на нашу територію. Що стосується України, то у нас відбувається двоякий процес: по-перше, розширюється сектор закордонної інформації на світському полі комунікації України, а, по-друге, в сфері релігійних комунікацій зростає доля іноземних конфесій і неорелігій. Проте в нашій країні центри управління каналами релігійної інформації опиняються в руках більш багатих і конкурентоздатних іноземних релігійно-духовних центрів. На полі комунікацій в межах країни звужується сектор традиційних вірувань, зазнає значних трансформацій сфера національного духу. Такі кардинальні зміни на полі релігійної комунікації активно впливають і на інші сфери суспільного життя в Україні.

Перед традиційними церквами зараз стоїть завдання охопити своїм впливом не лише парафіян, а й всі можливі інші цільові групи, в тому числі й ті, які з'явилися внаслідок постмодерністського впливу і глобалізації. Якщо Православні Церкви не цікавилися аудиторією Інтернету на початку його розвитку, то зараз, коли біля 10 відсотків населення України, в т.ч. половина молоді (а це найбільш динамічна, освічена і впливова частина суспільства), спілкуються за допомогою Інтернету, вони почали приділяти цьому засобу комунікації особливу увагу. Вслід за Папою Римським вже й Патріарх Московський організовує телеконференції і спілкування в Інтернеті в режимі реального часу.

Постмодерний підхід християнства до сучасних технічних засобів зв'язку виходить з того, що в світі, який активно змінюється, енергія Христова покриває будь-яку виникаючу проблему чи потребу, зокрема і глобальні проблеми, і потребу в комунікаціях. Тому не дивно, що людський витвір Інтернет освячено і його застосовують практично всі християнські церкви світу. То ж нині ми є свідками величезної міжцерковної конкурентної боротьби за контроль над глобальними каналами комунікації. Конфесійні інформаційні центри розсилають усім бажаним численну інформацію про своє релігійне життя. Можливою стала дистанційна релігійна освіта і богослужіння. Вже стала реальною віртуальна участь католицьких громад і окремих вірних у богослужіннях Папи Римського, які відбуваються в режимі реального часу на площі і в Соборі св. Петра в Римі. Візит глави Ватикану в Україну також супроводжувався трансляцією в мережі Інтернету в реальному часі.

Проте слід визнати, що головний напрям релігійних комунікацій в світі завдяки сучасній американо-центричній глобалізації – це поширення впливу не всієї сукупності іудео-християнської культури, а саме

постмодерністської ідеології християнства - ліберального євангелізму. За умов існуючого тиску з боку глобальних лідерів ускладнюються адекватні, симетричні комунікації представників різних культур і конфесій. Тому голова відділу зовнішніх церковних відносин Московського Патріархату митрополит Кирило наголошує, що “цей цивілізаційний виклик нашого часу відчувається повсюди і з надзвичайною гостротою”. Адаже фактична основа “військово-політичних, культурно-релігійних, національних та інших протистоянь, свідками яких ми є в посткомуністичну епоху, полягає саме в відпорі консервативного початку і традиціоналістського світосприйняття форсованому, якщо не сказати насильницькому, утвердженню неоліберальних цінностей” [Кирилл, митрополит. Обстоятельства нового времени. - <http://religion.ng.ru/confessions/1999-05-26/5>].

Інтернет як засіб комунікації поставив людину на перше місце, зробивши її справжнім мірилом всіх речей. Його аудиторію (а це переважно молодь) не можна гуртом привести до храму. Адаже потрібно вміння виходити на прямий контакт на кожну людину, виявити вміння зацікавити її, задовільнити її певні духовні потреби. Тут Церкви мають справу із такими людьми, якими вони є в нашому реальному житті. Водночас Інтернет дає можливість здійснювати й глобальний вплив. То ж інформаційна революція спричинила докорінну зміну в роботі релігійних організацій, спонукає їх до кардинальної трансформації своєї релігійно-церковної діяльності. За умов глобалізації вона має бути зорієнтованою на певну аудиторію, бути цікавою і потрібною для неї, враховувати автономізацію й індивідуалізацію віруючих.

Відтак можна зробити висновок, що глобалізація фактично стає запорукою тотального постмодерністського екуменізму, незважаючи на те, що культ єдності неодмінно веде до втрати свободи. Постмодерн і розвиток глобальних комунікацій сприяють активній трансформації конфесійної карти України. Релігійне поле України доби постмодерну поступово трансформується в напрямі активної конкуренції конфесійне забарвлених релігійних об'єднань за інтересами.

Нові християнські конфесії в своїй діяльності із залучення до себе традиційних віруючих опираються на глобальні об'єднувачі процеси, інтернаціоналізм і розвинені багатоканальні комунікації. Постмодерні євангелісти закликають до максимальної лібералізації. Їх діяльність фактично є школою навернення до неолібералізму - ідеології американо-центричного глобалізму.

§4. Фундаменталізм і лібералізм в сучасному християнстві

Християнський модерн завершується неокласичним нігілізмом, який, на відміну від класичного нігілізму, що заперечував життя в ім'я найвищих цінностей, заперечує ці цінності, замінюючи їх людськими цінностями – “аж надто людськими, бо ж мораль замінює релігію, а прогрес, сама історія замінюють божественні цінності” (Ж. Дельоз). Це – ніцшеанський нігілізм “смерті Бога” і потойбічних світів.

Християнський постмодерн, що методологічно ґрунтується на ідеях постструктуралізму, починається з усунення з людського життя трансцендентного начала (концепція “смерті Бога” і оголошення його таким, що вичерпав себе, Д.Бонхьоффера) та взаємному розчиненні суб'єкта і об'єкта в просторі текста, розмиванні опозиції “суб'єкт – об'єкт” (М.Фуко, Ж.Деріда), що призводить до “смерті Бога”, “смерті Суб'єкта”, “смерті Людини”. “Світ починався без людини і закінчуватиметься він без неї. Інституції, звичаї та побут - це тільки скороминуща пліснява на творінні, щодо якого вони не мають жодного смислу, крім, можливо, того, що дають людству змогу зіграти тут свою роль, – зазначав К. Леві-Строс.- Що ж до творінь людського духу, то вони існують лише у відношенні до самої людини і зіллються з хаосом, як тільки зникне вона” [Леві-Строс К. Сумні тропіки.- К., 2003.- С.54]. Сутнісними ознаками християнського постмодерну є заперечення божественної ієрархії та її визначального впливу на організацію світу і піднесення рівнозначності й самоцінності будь-яких виявів та форм християнізованих духовності та релігійності.

Модерністський Христо-логоцентризм замінюється Христо-плуралізмом і хаотичною поліконфесійзацією релігійного життя. Постає ліберально-християнська постмодерна концепція суспільства, згідно з якою Церква обстоє порядок, заснований на гідності людської особистості, виходячи з індивідуальної свідомості, віри і розуму на противагу фундаменталістській ієрархічній концепції суспільства, згідно якої Церква відрізняла одкровення від розуму й зберігала за собою прерогативи вищого авторитета у витлумаченні Одкровення. Її постмодерний характер полягає у тому, що “Бог відкриває себе серцю кожної людини; у відповідь на це одкровення кожна людина передає одержаний дар іншому – ближньому, сім'ї, суспільству. Нарешті вона вносить його як свій внесок в життя країни і в політичний устрій... Церква постає вже не як ієрархія і вища влада. Вона постає передусім добровільно зібраною громадою віруючих, завдання якої – вказувати